

briefwisseling

Hein Koningen, voorzitter van de Stichting Oase, en Johan Heirman, de secretaris, leggen door hun verschillende achtergrond wel eens andere accenten als het gaat om natuur in tuin en park. Hun hoffelijke gedachtenwisselingen zouden onze lezers kunnen interesseren. Wij laten u graag meelesen in hun correspondentie over stinzenplanten.



Massale bloei van boshyacint in het Brakelbos, Vlaanderen. (foto: Hein Koningen)

Dag Johan,

Nu het voorjaar dichterbij komt moet ik als vanzelf aan die mooie voorjaarsbloeiers denken. Telken jare brengen zij mensenharten in vervoering, niet in het minst het mijne, en naar ik zeker meen te weten: ook het jouwe! Dan wil ik erop uit om hun groeiplekken te bezoeken.

Het is alweer tien jaar geleden dat de wilde hyacinten in het Brakelbos, bij jou in Vlaanderen, zo'n overweldigende indruk op mij maakten. Vooral ook door hun massale voorkomen in het doorvallende licht onder het tere groen van de uitbottende beuken. Hier en daar een grote hulst en zich ontrollende wijfjes- en stekelvarens. In de omgeving van de erdoor lopende beek zagen we mooie soorten van het soortenrijke west-europese loofbos, zoals paarbladig goudveil.

Ik moet denken aan onze voorouders van wie een aantal zeker ook oog voor schoonheid had. Die waren natuurlijk voor de sier aangewezenen op wilde planten. Al rond 1600 werd de wilde hyacint in ons land als siergewas aangeplant. Een aantal soorten al veel eerder, al in de middeleeuwen. Toen welgestelden grote tuinen en parken aanlegden werden ze ook daarin aangeplant. Zo ging het ook met andere wilde soorten met mooie, opvallende bloemen of bladen. De laatste jaren heb ik meer meer in verdiept, het is een zeer interessante materie.

Beste groeten, Hein

Beste Hein,

Er zijn wel meer planten die, wanneer ze in grote aantallen tegelijk bloeien, dat bijna mystieke voorjaarsgevoel kunnen oproepen. Bosanemoon bijvoorbeeld, of wilde

narcis en zelfs de doodgewone pinksterbloem. Wij zijn geneigd die oogstrelende massa-effecten helemaal aan de natuur toe te schrijven, en beseffen zelden dat ze veelal het gevolg zijn van eeuwenlang menselijk ingrijpen. Meestal gaat het hier wel om vegetaties op relatief ongestoorde bodem. Helemaal anders toch dan de door veelvuldig spitten en bemesten tot stand gekomen stinzenbegroeiingen die zulke half-natuurlijke vegetaties imiteren. Zoals je wel weet ben ik geen onverdeeld pleitbezorger van het opnieuw niets ontziend gaan tuinieren in stinzen, zeker als het gaat om vegetaties die zich na het wegvallen van het intensieve beheer al een eeuw lang relatief ongestoord konden in stand houden. Ik ben er nogal voorstander van, de bodem zo veel mogelijk met rust te laten, maar besef dat dit gedeeltelijk een kwestie

van smaak is. Ik weet ook dat er stinzenplanten zijn, zoals bostulp, die vragen om enig bodemgewoel. Als het gaat om een historische zate is het herstel ter plekke van een bekende voormalige situatie uiteraard verdedigbaar. Maar of we er nu echt naar moeten streven overal met grote inzet van mankracht en energie stinzenvegetaties te realiseren in onze nieuwe tuinen en parken, op plaatsen die daar van nature niet voor geschikt zijn, is een andere vraag. Er is ook een donkerder keerzijde: die fraaie tuinen werden voor de rijken aangelegd en onderhouden door arme gedweë sloebers zoals de oude tuinman, door Emile Claus zo treffend afgebeeld. Het is maar de vraag of wij wel terug willen naar zo'n sociaal model.

Een hartelijke groet, Johan

Hoi Johan,

We kunnen het ons nog nauwelijks voorstellen, maar in de geest van de nieuwe stijl in de tuinarchitectuur werden omstreeks 1800 in ons land alle formele parken en tuinen omgevormd tot landschapsparken en -tuinen. Hoewel de stinzenplanten al veel eerder in cultuur waren, werden ze in de landschapsstijl op geheel andere wijze toegepast dan tot dan toe gebruikelijk. De natuur was daarbij het grote voorbeeld. Niet enkel die landschapsparken behoren tot ons culturele en groene erfgoed. Ook de oudste heemtuinen, die ik zie als min of meer de jongste tuinstijl, zijn groene cultuurmonumenten.

In al deze parken en tuinen wordt in de een of andere vorm getuined. Er is overal en altijd verweving tussen natuur en cultuur,

sterker of minder sterk, zichtbaar of vrijwel onzichtbaar. Wat is daarop tegen, Johan, mits we werken vanuit een filosofie die aanhaakt bij het natuurlijke maar daarnaast niet blind is voor het cultureel? In feite willen we met onze beweging toch het gehele spectrum omvatten!

Stinzenplanten-begroeiingen, zoals we deze nu vaak zien, zijn slechts ontstaan door extensivering van het onderhoud in deze oude landschapsparken en tuinen. Doordat de natuur selecteerde bleven de sterkste soorten over, die we nu kennen als stinzenplanten. Daarom ook komen ze voor in situaties die een natuurlijke sfeer ademen. Regelmatig hoor ik van tuinbazen dat stinzenplanten op veel plekken, ook op voedselrijke gronden, langzaam achteruit gaan als er geen onderhoud gepleegd wordt. Niet enkel de bostulp, ook Haarlems klokkenspel en de geelsterren worden door grondbeweging gestimuleerd. Wat voeding



De bloei van bostulp is gebaat bij lichte bodembewerking. (foto: Machteld Klees)

in de vorm van afstrooien met verteerd blad of slootbagger in de winter weten in feite alle soorten te waarderen.

Het is waar dat vele stinzenbegroeiingen op armere grondsoorten verdwenen zijn. Maar het is toch fantastisch om ze er terug te brengen door nieuwe bodembereiding en aanplant. Dat past volledig in de historische horticulturele context. Ook de Amstelveense heemparken zijn voorbeelden van tuinkunst met wilde planten, bewust zo nagestreefd met grote inzet, mankracht en middelen. Dergelijke gesublimeerde natuur mag je, naar de definities van spontaniteit, geen echte natuur noemen. Maar velen werden er voor het leven door geïnspireerd, onder wie onze goede vriend Rob. En is men er niet een klein beetje in geslaagd het verloren paradijs terug te brengen? Een streven en hunkeren dat in wezen onze verborgene drijfveer is voor de aanleg van parken en tuinen.

Het mooie van onze tijd is dat de tegenwoordige hoveniers en tuinbazen als het ware mede-eigenaars zijn geworden: het groen cultureel erfgoed is immers voor een groot deel eigendom van ons allen geworden. Eigenlijk sociaal een zeer geslaagd model!

Beste groeten, Hein.

Beste Hein,

Volgens mij bestaat er geen strikte scheiding tussen natuur en cultuur, wel een onderscheid. Uiteraard ben ik er voorstander van, historische landgoederen in stand te houden in een zo oorspronkelijk mogelijke staat. Het is logisch dat tuinbazen

Massale bloei van winteraconiet, landgoed Baak. (foto: Machteld Klees)



willen ingrijpen als een aantal stinzenplanten in hun ogen achteruitgaan. Maar als je een keer begint in te grijpen verwijder je je van het ecologisch evenwicht en zullen zich steeds meer ongewenste storingsplanten willen vestigen. De verleiding is dan groot om toch maar weer systematisch te gaan wieden, schoffelen en bijplanten, en dan zitten we in mijn ogen toch wel in de marge van de “natuurlijkheid”. Het is goed zich daar van bewust te blijven.

Er is niets mis met tuinieren. Maar het verbaast me hoeveel weerstand een pleidooi om de teugels van het beheer wat te vieren telkens weer oproept. Mogelijk ben ik vanuit mijn achtergrond wel geneigd de nadruk meer op natuur te leggen en de houdbaarheid van stinzenvegetaties te overschatten. Maar het is niet omdat de massale bloei van sommige soorten wat vermindert dat in alle gevallen sprake is van achteruitgang. De grootste kunst blijft volgens mij toch nog altijd, de successie met een minimum aan ingrepen in de richting van natuurlijke soortenrijke vegetaties te sturen. Die terughoudendheid getuigt toch niet noodzakelijk van minder cultuur? Ik vind dat het geen aanbeve-

ling verdient overal op grote schaal stinzenplantenvegetaties aan te leggen op bodems die, om maar iets te zeggen, beter geschikt zouden zijn voor schraal grasland of mesotroof elzenbroek. Mensen realiseren zich vaak niet hoeveel werk ze zichzelf en hun opvolgers daarmee op de hals halen.

Hartelijke groet, Johan

Beste Johan,

Ik weet dat we grotendeels op dezelfde lijn zitten, maar ik vind de horticulturele kant toch ook een belangrijk aspect. Beheerinstanties zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Provinciale Landschappen kregen in de loop der jaren veel buitenplaatsen en landgoederen in hun bezit. Nogal wat van dit erfgoed, waarop zij het hun zo vertrouwde natuurbeheer loslieten, heeft hierdoor achterstand in het onderhoud of zelfs schade opgelopen. Gelukkig is hier en daar een verandering ten goede te constateren, en beginnen de tuinkunst-aspecten van hun bezit langzaamaan door te dringen. Er is bij de beheerders dan ook een toenemende aandacht voor stinzenplanten in dit historisch verband te zien. Een goede zaak lijkt me.

Aan de andere kant zijn deze gebieden, vanwege de vele gradiënten die in die oude groenaanleg in landschapsstijl met zijn parkachtig karakter voorkomen, bijna zonder uitzondering rijk aan natuurwaarden. Aandacht voor ecologie en natuurlijkheid zijn historisch gezien nieuwe, waardevolle benaderingen van de huidige tijd. Zij kunnen verrijkend werken en dat is heel mooi, ook indachtig het credo: “beheren is nuanceren!” .

Ben het geheel met je eens dat we met de soorten zoveel mogelijk dienen aan te sluiten bij de bodem(mogelijkheden) ter plaatse en niets moeten forceren. Tenzij bij nieuwe aanleg diverse grondsoorten worden aangevoerd “om milieus te maken”. Maar zoals de heemparken in Amstelveen me hebben geleerd, veel stinzenplanten hebben meer pijlen op hun ecologische boog dan we weten. Voedselrijke bodems en subtiel sturen van de lichthoeveelheid en concurrentie maakt al heel veel mogelijk. Bij bestaand oud of historisch groen vind ik het heel verdedigbaar tot zelfs noodzakelijk te kiezen voor de oude, historische onderhoudsvormen.

Maar je hebt gelijk, het mooist is toch deze planten op hen (half)natuurlijke groeiplekken, ónze ideaalplekken, te zien. Zullen we weer eens een afspraak maken om buiten te gaan rondkijken naar deze altijd weer intrigerende planten?

Beste groeten, Hein.